

Livstidsstraffen¹⁾

Af vicedirektør i direktoratet for fængselsvæsenet
 AXEL HYE-KNUDSEN, København.

I. I de skandinaviske lande har man forlængst afskaffet dødsstraffen efter den nugældende almindelige straffelovgivning (Norge 1902 — sidste henrettelse 1875, Finland 1918 — sidste henrettelse 1889, Sverige 1921 — sidste henrettelse 1910, Danmark 1930 — i Danmark har der kun været 4 henrettelser under 1866-loven, den sidste i 1892). Dødsstraf kan dog anvendes for særlige forbrydelser begået under krig eller fjendtlig besættelse²⁾.

Lovens strengeste straf er herefter livstidsstraffen — i Danmark og Norge fængsel på livstid, i Finland livstida tukthusstraff og i Sverige straffarbejde på livstid. Denne straf kan anvendes for visse forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed, mod statsforfatningen og de øverste statsmyndigheder, for visse almenfarlige forbrydelser under skærpende omstændigheder, voldtægt under særdeles skærpende omstændigheder og manddrab. Det er manddrab, der har praktisk betydning i denne forbindelse, idet de allerfleste livstidsdømte er straffet for manddrab. Af dem, der i Danmark i årene 1933—53 blev dømt for manddrab efter straffelovens § 237, blev $\frac{1}{4}$ dømt til fængsel i mindre end 6 år, $\frac{1}{4}$ til fængsel mellem 6 og 12 år, $\frac{1}{4}$ til fængsel over 12 år, heri indbefattet fængsel på livstid (27 blev idømt fængsel fra 12—16 år og 39 fængsel på livstid), medens den sidste fjerdedel blev dømt til anbringelse i sindssygehospital (38), åndssvageanstalt (7) eller forvaringsanstalt efter straffelovens § 70 (21).

II. Om anvendelsen af livstidsstraffen indenfor de skandinaviske lande kan følgende oplysninger gives, idet der bortses fra tilfælde, der står i forbindelse med krig og besættelse:

Danmark:

Fra 1900 til 1. januar 1933 blev 30 personer, alle mænd, indsat til afsoning af fængsel på livstid (herunder konverteret dødsstraf). 5 døde i anstalten, heraf 4 efter at have afsonet mindre end 5 år, og 1 efter at have afsonet 12 år.

1 sad i fængsel i 16 år, overførtes herfra til sikringsanstalt, og døde der efter godt 12 år yderligere. 1 blev efter at have siddet i fængsel 4 år overflyttet til sikringsanstalt og benådet derfra

¹⁾ Oplysninger vedr. Finland, Norge og Sverige er formidlet af de udpegede kontaktmænd: Fængselspsykiatrikeren Achilles Westling (F), ekspedisjonssjef Johs. Halvorsen (N) og jur. dr. Sv. Gerhard Simson (S), og gengivet på originalsproget.

²⁾ Se for Danmarks vedkommende lov nr. 227 af 7. juni 1952.

efter 30 års yderligere hensiddende. 1 blev efter 21 år i fængsel overført til sikkerhedsforvaring og hensad der, indtil han 13 år efter overførslen blev benådet

De resterende 22 blev benådet, gennemsnitlig efter 16 år og 10 måneders forløb.

I tiden fra 1. januar 1933, da straffeloven af 15. april 1930 trådte i kraft, og til 1. juli 1961 er til straf af fængsel på livstid dømt 52 mænd og 2 kvinder, ialt 54 personer. De to kvinder og 11 af mændene dømtes for drab alene, 13 mænd for drab i forbindelse med sædelighedsforbrydelse, og 28 for drab med sandsynliggjort helt eller delvis berigelsesmotiv. I de ialt 13 tilfælde af „drab alene“ forelå kvalificerende omstændigheder, navnlig at motivet eller metoden var særlig oprørende.

Af de 54 er 1 død i fængslet nogle få år efter dommen. 19 er løsladt, gennemsnitligt efter ca. 13 års hensiddende. 34 hensidder endnu, 1 dog som overført til sikringsanstalt for sindslidende. Af disse 34 har 10 hensiddet mindre end 3 år; 5 fra 3 til 6 år; 2 fra 6 til 9 år; 10 fra 9 til 12 år; 5 fra 12 til 15 år; 1 ca. 18 år; og 1 ca. 27 år. Den fange, der har hensiddet i 18 år, er dømt for anden gang — begået mord og han, der har hensiddet ca. 27 år, er for tiden anbragt på sindssygehospital.

Livstidsfanger er i årene fra 1945 til 30. juni 1961 blevet løsladt efter i gennemsnit 16 år og 2 måneders hensiddende.

Finland:

Under perioden 1930—39 dömdes (för brott mot liv) till livstida tukthusstraff i medeltal 15,1 män och 1,6 kvinnor per år, under åren 1940—49 var motsvarende siffror 8,8 män og 1,7 kvinnor samt under perioden 1950—58 har siffrorna varit 5,1 män og 0,7 kvinnor per år. Det har i alle tilfælde drejet sig om drab.

Den gennemsnittliga tid, som de till livstida tukthusstraff dömda har i fängelse avtjänat sitt straff, har (då endast för brott mot liv dömda beaktas) för männens vidkommende varit 13,2 år och för kvinnornas vidkommende 9 år.

Norge:

Livstidsstraff anvendes meget sjelden i Norge. Når man ser bort fra rettsoppgjøret med landssvikene etter krigen, er det ifølge de oppgaver, som Fengselsstyret sitter inne med, siden år 1900 avsagt i alt 22 dommer på livsvarig fengsel. Siden 1. januar 1952 er det avsagt 2 dommer på livstidsstraff — begge dommer avsagt i 1958.

Siden 1. januar 1942 er det løsladt 8 mann som var innsatt på livstidsstraff. Den gjennomsnittlige tid for straffullbyrdelse var ca. 11½ år, med maksimum 14 år og minimum 8 år og 8 måneder.

Sverige:

I 10-året fra 1921—30 er der indsat 28 dømt til strafarbejde på livstid
 I 10-året fra 1931—40 er der indsat 10 dømt til strafarbejde på livstid
 I 10-året fra 1941—50 er der indsat 12 dømt til strafarbejde på livstid
 I 10-året fra 1951—60 er der indsat 19 dømt til strafarbejde på livstid
 I 1961 er ingen indsat dømt til strafarbejde på livstid.

De 19 personer, som under åren 1940—1961 (15. 12. 61) frigetts efter benådning, hade en gennemsnittlig verkställighetstid av 11 år, 3 mån., 16 dagar (maximum: 17 år, 2 mån., 8 dagar; minimum: 7 år). — Dessutom överfördes 4 personer till sjuksjukhus (gennemsnittlig verkställighetstid 11 år, 6 mån., 7 dagar), och 3 personer avled under verkställighetstiden (gennemsnittlig verkställighetstid 4 år, 3 mån., 5 dagar). Slutligen frikändes 1 person efter resning (verkställighetstiden var då 14 år, 10 mån.).

III. Hvorledes fuldbyrdes livstidsstraffen?

I de skandinaviske lande såvel som i de fleste andre lande behandles de fanger, der er dømt til frihedsstraf på livstid, efter ganske samme regler som de fanger, der afsoner frihedsstraf på længere tid. Det er et fastslået princip inden for nutidens fangebehandling, at frihedsberøvelsen og det, der står i forbindelse hermed, i sig selv er straffen, og at det ikke er fængselsmyndighedernes opgave at føje yderligere straf til ved skærpede regler med hensyn til disciplin, arbejde, kosten og den almindelige behandling — regler som altså skulle tilsigte at gøre fængselsopholdet særligt ubehageligt.

Fangebehandlingen skal tværtimod have et positivt sigte — man skal søge at gøre fangerne egnede til at vende tilbage til samfundet; man skal holde dem interesserede og gennem arbejde og undervisning og anden påvirkning dygtiggøre dem, og i denne udfoldelse skal fængselsmyndighederne kun begrænses af de foranstaltninger, der skønnes nødvendige af hensyn til sikkerheden og god orden.

Sikkerheden har jo navnlig stor betydning, når det drejer sig om livstidsfanger. Den livstidsfange, som forsøger at undvige, vil under en undvigelse kunne repræsentere en ret stor farlighed — han kan have den opfattelse, at han har alt at vinde og intet at tabe. Derfor bliver livstidsfanger også altid anbragt i lukkede fængsler og må tilbringe størstedelen af tiden i lukket anstalt. Af de for tiden i danske fængsler hensiddende livstidsfanger har 2 iværksat undvigelse; den ene slap ud af landet og var borte fra fængslet i 1 år; den anden var kun ude af fængslet i 50 minutter.

Det, der først og fremmest skiller de fanger, der afsoner fængsel på livstid, fra andre, der afsoner længerevarende straffe, er længden af den tid, de skal være i fængsel, og uvisheden.

Afdøde fængselspræst Hindse-Nielsen, statsfængslet i Nyborg, der igennem 40 år har haft sin gerning blandt fanger, dømt til fængsel på livtid, har i et foredrag i Dansk kriminologisk selskab i 1958¹⁾ givet en skildring af livstidsfangens situation:

„Med livstidsfangen befinder vi os i en verden helt for sig selv. I det øjeblik dommen: fængsel på livtid, falder, sænker håbløshedens totale mørke sig over den domfældte. Hvis han er et menneske med et nogenlunde normalt følelsesliv, vil han måske allerede før domfældelsen have været inde på tanker om, at livet er slut for hans vedkommende; han har ikke mere at leve for og se frem til. Det bedste ville være at dø.

Denne håbforladte tilstand varer dog ikke ved. Kortere eller længere tid efter, at afsoningen er begyndt, ser man som regel vedkommendes hele sindstilstand og indstilling til livet ændre sig. Når han er kommet ind i fængselslivets rytme, har fået kontakt med nogle mennesker, er blevet sat i gang med rigtigt arbejde o. s. v., da kommer den dag, da han igen drister sig til at se fremad.

Det er klart, at denne ændring i livstidsfangens indre situation må bedømmes som noget positivt og som noget, man fra fængslets side må søge at bygge videre på. Men det er ligeså klart, at man kan komme til at gøre ubodelig fortræd og bevirke skæbnesvangre tilbageslag, hvis man på et for tidligt tidspunkt går ind på at drøfte løsladelsesmuligheder med livstidsfangen.“

Det er vel nok undtagelsen, at de livstidsdømte regner med, at straffen for deres vedkommende også vil betyde, at de skal sidde i fængsel resten af deres dage — de fleste regner med, at spørgsmålet om løsladelse vel rejses efter 12 — 14 — 16 år, men de véd intet med sikkerhed. De er dog alle klare over, at de i hvert fald kan slå sig til ro med, at der de første 10 år ikke sker noget med hensyn til løsladelsen.

Det har været diskuteret, hvor lang tid man kan udstrække straffen, uden at straffens negative sider gør fangen uegnet til at vende tilbage til det frie samfund.

Den store engelske fængselsdirektør Sir Alexander Paterson sagde i 1930, at hvad man end gjorde med hensyn til undervisning, opmuntring og fritidsarrangementer, så skal der en supermand til at tåle 20 års indespærring med karakter og sjæl i behold, og han udtrykte alvorlig tvivl om, at en gennemsnitsmand kunne afsone mere end 10 års uafbrudt fængsel uden at blive ringere.²⁾

Med den udvikling, der er sket siden 1930, kan man sikkert ikke fastsætte grænserne så skarpt, men man kan understrege,

¹⁾ Se Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab 1958, pag. 201 og følgende.

²⁾ Royal Commission on Capital Punishment 1949—53 Report p. 229.

at en tilbageholdelse, der går væsentligt ud over 12—14 år, i almindelighed vil forøge vanskelighederne med den sociale tilpasning efter løsladelsen. Vi har dog for nylig i Danmark set et tilfælde, hvor en livstidsdømt, der blev tilbageholdt i 25 år, har klaret den sociale tilpasning. Han har haft fast arbejde samme sted i 1½ år og klaret sig godt.

Det har været anført, at livstidsfanger burde placeres for sig selv i en særlig anstalt, hvorved de ville blive befriet for den uro, som kan være en følge af at være vidne til andre fangers løsladelse. Dette kan muligt gennemføres i store lande, hvor antallet af livstidsdømte vil være tilstrækkeligt til oprettelse af en særlig anstalt. I Danmark anbringes livstidsfanger, der er under 30 år, i statsfængslet i Nyborg, og i mange tilfælde vil de senere blive overflyttet til statsfængslet i Vridsløselille enten for at gøre en forandring eller af hensyn til deres beskæftigelse ved særlige fag. Resten af livstidsfangerne anbringes i statsfængslet i Vridsløselille. Kvindelige livstidsfanger afsoner i statsfængslet ved Horserød, der er en halvåben anstalt.

For nogle fanger vil en overflytning til anden anstalt være en kærkommen afbrydelse i afsoningen, men i andre tilfælde er der etableret så gode kontakter under afsoningen, at en overflytning ikke vil være ønskelig.

Overflytning af livstidsfanger til *åben anstalt* i den sidste del af straffetiden har ikke været praktiseret. Har de skullet prøves under friere forhold, har det været ved arbejde udenfor anstaltens ringmur. I et enkelt tilfælde har en livstidsfange dog været anbragt på en af psykopatforvaringsanstaltens åbne afdelinger.

For at forberede løsladelsen og lette overgangen til et frit liv uden for anstalten, ville det være en fordel, om der var mulighed for at overflytte livstidsfanger til åben anstalt henimod det tidspunkt, da en løsladelse kan forventes indenfor et tidsrum af 1—2 år.

Efter den danske straffelovs § 37, stk. 3, kan fængselsnævnet efter indstilling af anstaltens styrelse træffe bestemmelse om *overflytning til sikkerhedsforvaringsanstalt* af livstidsfanger, der har afsonet 16 år. Denne bestemmelse har kun været anvendt i et enkelt tilfælde i 1937. Der er for tiden overvejelser om at ændre denne bestemmelse, således at personer, der er idømt fængsel på livstid, kan overføres til sikkerhedsforvaringsanstalt efter 6 års forløb. Til støtte for en sådan ændring er det anført, at anbringelse af en domfældt i en længere årrække i et af de nuværende lukkede statsfængsler ofte indebærer en betydelig belastning både for fangen og for den pågældende anstalt. Dette gør sig naturligvis navnlig gældende, hvis den dømte er psykisk afvigende. I Danmark forekommer det i et ikke helt ubetydeligt omfang, at der for grov kriminalitet idømmes livsvarigt fængsel

eller anden langvarig fængselsstraf, uanset at tiltalte efter foreliggende mentalerklæring på grund af psykisk afvigelse skønnes uegnet til påvirkning gennem straf.¹⁾ En overførelse til sikkerhedsforvaring vil betyde en aflastning af det pågældende statsfængsel og en anbringelse af den dømte under noget lempeligere vilkår, uden at sikkerhedsmæssige hensyn tilsidesættes. For de psykisk afvigende domfældte vil en overførelse kunne få en særlig betydning, idet den danske sikkerhedsforvaringsanstalt er indrettet i forvaringsanstalten i Horsens, der er lægeligt ledet.

Efter de i Danmark gældende regler er der ikke en almindelig adgang til at give fængselsfanger *udgangstilladelse eller orlov*.

Udgangstilladelse er hjemlet for så vidt angår arbejds- og fængsels- og hæftefanger har der udviklet sig ordninger, hvorefter der i tilfælde af alvorlig sygdom eller dødsfald inden for den nærmeste familie kan gives adgang til at aflægge besøg ved sygeleje eller være til stede ved begravelse, ligesom der i visse tilfælde kan gives fanger, der står foran prøveløsladelse, en orlov for at søge arbejde.

Fængselsdirektøren har over for straffelovrådet stillet forslag om, at der, når særlige omstændigheder taler derfor, og fare for misbrug ikke kan antages at foreligge, kan meddeles udgangstilladelse i behandlingsmæssigt øjemed til personer, der udstår længerevarende straffe.

Personer, der er idømt sikkerhedsforvaring, er efter str.l.s § 67 udelukket fra udgangstilladelse, men denne bestemmelse er foreslået ændret. Der kan forekomme tilfælde, hvor det vil være særdeles hensigtsmæssigt at tillade en sikkerhedsforvaret, der står foran sin løsladelse, at forlade anstalten om dagen for udenfor anstalten at gennemgå et særligt fagligt kursus, som det vil være af betydning for den pågældende at gennemgå af hensyn til hans fremtidige beskæftigelse. Der kan endvidere forekomme tilfælde, hvor det af hensyn til en sikkerhedsforvarets beskæftigelse efter løsladelsen ville være ønskeligt en tid før løsladelsen om dagen at beskæftige ham hos en privat mester udenfor anstalten. Der er herefter stillet forslag om, at begrænset udgangstilladelse kan gives som en forberedelse til løsladelsen, og det ville være rimeligt, at samme regler kunne få anvendelse også for de livstidsdømte.

I *Sverige* kan der efter § 36 i den svenske straffuldbyrdslov fra 1945 gives en fange tilladelse til uden ledsagelse at besøge nærstående personer, der er alvorligt syge, til at deltage i nærståendes begravelse og endvidere også i andre tilfælde, når der

¹⁾ Se professor, dr. jur. le Maire: Forvaring uden behandling, N.T. f.K. 1951, side 21 og flg., og min artikel: Fængsel på livstid, N.T.f.K. 1959, pag. 207, se navnlig pag. 214 og flg.

efter straffetidens længde og i øvrigt er stærke grunde til at give tilladelse til udgang for en kort tid, alt under forudsætning af, at der ikke foreligger fare for misbrug. I et cirkulære af 15. oktober 1954 har den svenske fængselsstyrelse givet nærmere retningslinier for meddelelse af udgangstilladelser, idet der sondres mellem regelmæssige udgangstilladelser, der med bestemte intervaller kan gives langtidsfanger med straffetider på 10 måneder eller derover, samt udgangstilladelse i særlig anledning, f. eks. til besøg ved sygelejer, dødslejer og begravelser eller for at søge arbejde forud for sin løsladelse, hvilke sidstnævnte udgangstilladelser også kan gives personer med straffe under 10 måneder. I det svenske forslag til ny skyddslag, kap. 5, § 8, er de gældende bestemmelser foreslået opretholdt.

Den *norske* fængselslov fra 1958 indeholder i § 34 en bestemmelse om, at der efter nærmere administrativt fastsatte regler kan tilstås en indsat en kortere tids udgangstilladelse, når særlige og vægtige grunde taler for det, og der ikke er grund til at antage, at udgangstilladelsen vil blive misbrugt. Det tilføjes, at der også kan tilstås en indsat, der udstår længere tids frihedsberøvelse, en udgangstilladelse, når det anses for særligt formålstjenligt for behandlingen af ham.

Lignende synspunkter, som er gjort gældende med hensyn til udgangstilladelse, kan anføres for så vidt angår en fanges *beskæftigelse hos privat arbejdsgiver uden for anstalten (frigang)*.

Denne foranstaltning har til formål at gøre det muligt gradvis at lade den indsatte vænne og forberede sig til det frie liv uden for anstalten og bl. a. på denne måde gøre det muligt for anstalten at skønne over, om den pågældende er moden til løsladelse. Endvidere kan ordningen være hensigtsmæssig for at give den dømte en vis oplæring i et arbejdsfag, som ikke findes i anstalten, i tilfælde hvor det er ønskeligt af hensyn til den pågældendes beskæftigelse efter løsladelsen.

I Danmark kan sådanne tilladelser gives til psykopatforvarede og til fanger i ungdomsfængsel og arbejdsanstalt, ligesom man også i begrænset omfang forsøgsvis har tilladt det for fængselsfanger. For Norge og Sveriges vedkommende er der udtrykkelig hjemmel til i særlige tilfælde, og hvis der ikke er fare for misbrug, at give tilladelse til at arbejde hos en arbejdsgiver uden for anstalten, se den norske fængselslovs § 17 og den svenske straffuldbyrdelseslovs § 53.

I særlige tilfælde ville det sikkert være hensigtsmæssigt, om livstidsfanger i den sidste del af straffetiden kunne få adgang til at tilvænne sig det frie liv ved, at der gives dem mulighed for udgangstilladelse og for arbejde hos en arbejdsgiver uden for anstalten.

Med hensyn til, om der kan anføres særlige vanskeligheder

under livstidsstraffens udståelse, eller om der er andre særlige karakteristika hos de livstidsdømte, foreligger der en udtalelse fra den finske fængselspsykiater Dr. Achilles Westling:

Någon frekvensundersökning t. ex. över förekomsten av eventuella psykiska störingar (såsom i anslutning till fängelsevistelsen uppståndna neurosartade tillstånd) hos livstidsfångar jämfört till ex. med de övriga tukthusfångarna har icke utförts i Finland; torde man dock kunna anse, att en fångas förmåga att utstå de vanskeligheter en fängelsevistelse innebär återspeglas i en viss grad genom de förseelser han under strafftiden blir disciplinärt bestraffad för. En rättså allmänt vedertagen åsikt bland fängelsepersonalen i Finland synes vara, att livstidsfångarna på denna punkt på ett gynnsamt sätt avvika från de övriga. I en av mig utförd undersökning visade det sig dock, att åtminstone under strafftidens 2 första år råder det icke väsentlig skillnad mellan frekvensen av disciplinära straff mellan livstidsfångar och de övriga tukthusfångarna.

Fra svensk side har psykologen Sven Larsson anfört:

Mina uppgifter här nedan grundar sig på dels erfarenhet från en terapigrupp, där livstidsfångar varit medlemmer, dels kontakter i övrigt med 3—4 livstidsfångar under loppet av 7 år och dels informationer från fångvårdstjänstemän med större erfarenhet av „långtidare“. Självfallet måste uppgifterna ha mycket generell karaktär, då den intagnes reaktioner inför den långa anstaltsvistelsen i hög grad blir beroende av hans personlighetsstruktur.

De flesta livstidsfångarna torda ha stora anpassningssvårigheter i början av verkställigheten. Ofta har de ingen tidigare erfarenhet av anstaltsliv eller kriminalvårdsklientel, och fängelse är en mycket främmande värld för dem. En anpassning sker så småningom, och livstidsfången kommer att acceptera förhållandena i fängelset på ett helt annat sätt än korttidsfången i allmänhet. Dette är givetvis en slags skyddsmekanism, en långvarig fängelsetillvaro blir outhärdlig om man ständigt skall revoltera mot den. Hos de livstidsfångar jag har personlig erfarenhet av har jag funnit en förmåga att ta vara på och uppskatta de speciella förmåner som de så småningom får, att framhäva de positiva sidorna av anstaltslivet, något som står i bjärt motsats till „korttidarnas“ ofta negativa inställning.

Det torde också ha visat sig att livstidsfångarna — ofta ganska tidigt — utväljer någon av personalen som sin speciella förtrogne och sedan håller fast vid denne utan att i någon högre grad utvidga kontakterne med den övriga personalen.

Ur behandlingssynpunkt torde det vara mycket viktigt att man på ett tidigt stadium riktar in livstidsfångens förväntningar på mål som ligger närmare än en framtida benådning, t. ex. tidpunk-

ten för den första permissionen, för överförande till annan anstalt, för olika etapper i yrkesutbildningen o. s. v., så att framtiden blir uppdelad i perioder som någorlunda kan överblickas.

Det har också visat sig fördelaktigt att flytta dem mellan olika anstalter utan annan egentlig orsak än själva förflyttningen, d. v. s., att de får se nya ansikten, möta en annan rutin o. s. v.

Givetvis måste det hos dessa intagna förekomma växlingar i det allmänna stämningsslaget, man har up-and-down-perioder. En avslagen permissionsansökan eller någon annan motgång kan leda till relativt långvarig förstämning; ännu större effekt har givetvis en avslagen nådesansökan. Ett par livstidsfångar har förklarar för mig att tiden tre år efter verkställighetens början är särskilt påfrestande.

Många livstidsfångar vill i början av straffet helt klippa av förbindelsen med yttervärlden, men det är viktigt att de i någon form får en kontakt utåt. De som är ensamma i tillvaron bör få fängelsebesökare. Det händer att de i början nekar att gå med hjälp, men efter $\frac{1}{2}$ —1 år brukar de i allmänhet ge med sig.

For Danmarks vedkommende har man haft lignende erfaringer som de svenske. Strafafsoningen for de livstidsdømte gennemføres i de fleste tilfælde, således at de store vanskeligheder, der er forbundet med denne straf, overvindes. Som det er anført af den tyske kriminolog Ohm¹⁾, er der ikke meget andet end de ydre omstændigheder, der er fælles for de livstidsdømte. Den holdning, de indtager i fængslet, og som kan være afgørende for hele afsoningens forløb, er efter Ohms undersøgelse afhængig af fangens psykiske og fysiske konstitution, af hans intellektuelle placering, hans alder og fremfor alt hans stilling til forbrydelsen. I de tilfælde, hvor der i Danmark har været særlige vanskeligheder, har det i 2 tilfælde drejet sig om personer, der var eller blev mentalt afvigende. Den ene var kun $\frac{1}{2}$ år i fængsel, så blev han overført til fængselsvæsenets psykiatriske observationsafdeling for så et par år efter som sindssyg at blive overført til sikringsanstalten.

Den anden, der var 25 år ved indsættelsen, var helt ustyrlig, råbende og skrigende, hadefuld og komplet uforstående. Efter ophold på observationsafdelingen kom han nogle år på sikringsanstalten, men da lægerne ikke dér mente, at han var egentlig sindssyg, blev han 3 år efter ført tilbage til fængslet. Her overfor reagerede han så voldsomt, at han 3 uger efter blev indlagt påny. Efter yderligere 4 års anbringelse på sikringsanstalten blev han tilbageført til fængslet, og siden er det gået. Blandt andet ved hjælp af beroligende medicin har man fået ham ind i en mere afdæmpet fase. Når urotilstandene kommer, beder han selv om at blive isoleret, til de igen er klinget af.

1) A. Ohm: *Haltungsstile Lebenslänglicher*. Berlin 1959.

I et tredje tilfælde kan eller vil fangen ikke acceptere straffen. Det var ham, for hvem det lykkedes at undvige. Da han kom tilbage, var det vanskeligt for ham at falde til ro. Han følte, at alle var på vagt over for ham. Efter 2 års forløb blev han overflyttet til andet fængsel, men her gik det kun fåleligt nogle år, og for 2 år siden nedlagde han arbejdet, fordi han ikke kunne få lov til at blive anbragt ved udearbejde. Han er gået helt i baglås og har siden været helt isoleret. Han går ikke gårdtur og arbejder ikke. Han synes ikke, at han i sin isolation har det mere kedeligt, end tilværelsen ville være på afdelingen. Der er intet psykotisk ved ham, der er ingen paranoid udvikling og ingen hallucinationer. Han er fuldstændig bevidsthedsklar og i stand til nøgternt at vurdere sin situation og se fordele og ulemper derved og vurdere det hele i relation til livstidsstraffen — alt på en ganske velbegavet måde, men i massiv strid med myndighederne.

IV. Løsladelse af livstidsdømte.

Danmark:

De danske regler om prøveløsladelse i straffelovens § 38 og følgende finder ikke anvendelse på personer dømt til fængsel på livstid, da de jo forudsætter, at en vis brøkdelen af straffetiden er afsonet. Løsladelse af livstidsfanger kan derfor kun ske ved benådning. Beslutning om benådning træffes af Kongen efter indstilling fra justitsministeren. Benådning sker på bestemte vilkår og med en prøvetid, der almindeligvis fastsættes til 5 år. Spørgsmålet kan rejses på ethvert tidspunkt under afsoningen, dog ikke af fangen selv. Ingen indstilles til benådning for en straf af fængsel på livstid, uden at der forinden er indhentet erklæring fra vedkommende anstalt ledsaget af erklæring fra den til anstalten knyttede psykiater, hvorefter der indhentes udtalelser fra anklagemyndigheden og vedkommende domstol.

Finland:

Enligt gällande lag kan en livstidsfånge friges endast genom benådning av presidenten. Såsom vid benådning i allmänhet, kan dette endast ske efter det att presidenten inhämtat utlåtande i saken av högsta domstolen. En förberedande föredragning äger rum i justisministeriet där saken föredrages för respective minister. Högsta domstolens utlåtande äskas huvudsakligen endast i de fall då vid den förberedande undersökningen i justisministeriet prövats, att benådning kan komma i fråga. Denne prövning är dock icke bindande för presidenten, utan han kan, ifall högsta domstolens utlåtande icke äskats, remittera saken för anskaffning av i frågavarande utlåtande. Presidenten

kan, utan att inhämta utlåtande av HD, förkasta en nådeansökan.

Vid benådning av livstidsfångar har särskilt beaktande ägnats förutom den redan utståndna strafftiden även brottet och sättet för dess begående, gärningsmannens ålder och andra omständigheter rörande hans person, av straffanstaltens direktion och högre fångvårdsmyndigheter avgivna utlåtanden om vederbörandes uppförande i fängelset och hans möjligheter att reda sig i det fria samhället, et cetera. Några en gång för alla fastslagna villkor för benådning av livstidsfångar kan dock icke anföras.

Norge:

Etter fengelsloven av 12. desember 1958, § 37, kan en innsatt som er dömt til fengselsstraff på livstid — i tilfelle hvor det finnes særlig begrunnet — løslates på prøve når han, medregnet mulig varetektsopphold, har vært fengslet i minst 12 år. Etter den tidligere fengselslovs § 23 kunne løslatelse på prøve skje først etter 20 års forløp. I praksis har livstidsinnsatte helt siden århundreskiftet vært løslatt langt tidligere, slik at den gjennomsnittlige tid for innsettelsen har ligget noe under 12 år. Man ser da bort fra den tid av livstidsstraffen som er udholdt etter gjeninnsettelse etter brudd på vilkårene. Slike løslatelser har skjedd ved benådning eller ved overgang til sikring etter straffelovens § 39,5. Etter fengselslovens § 39 varer prøvetiden i alminnelighet inntil den gjenstående strafftid er utløpt, dog minst 2 år. Samme lovbestemmelse fastsetter, at prøvetiden for løslatte livstidsinnsatte er 10 år. Det er ellers ikke stillt opp noen særvilkår for prøveløslatte livstidsinnsatte.

Sverige:

Frigivning kan endast ske efter benådning. Denna innebär, att straffet genom särskilt beslut av Kungl. Maj:t förvandlas till straffarbete på viss tid, i allmänhet 15 år. Frigivning sker därefter med tillämpning av bestämmelserna i lagen om villkorlig frigivning (fakultativt efter $\frac{2}{3}$, obligatoriskt efter $\frac{5}{6}$ av strafftiden).

För at möjliggjöra sådan frigivning förvandlar man i regel livstidsstraffet efter tio års anstaltsvistelse genom kungligt nådebevis till straffarbete i 15 år. Prøvetiden sammenfaller med straffets rest og varar 5 år.

Italien:

Prøveløsladelse for alle fængselsstraffe kan finde sted, når den tilbagestående straffetid ikke overstiger 5 år — livstidsfanger, der idømmes ergastolo (tugthusstraf), kan således ikke

prøveløslades. Løsladelse kan kun ske ved benådning efter beslutning af republikens præsident. Den benådede skal stå under tilsyn i mindst 3 år.

I Italien påtænker man at indføre prøveløsladelse af livstidsfanger, når de har afsonet mindst 25 år.

Holland:

Samme system som Sverige. Efter 14—15 år nedsættes livstidsstraffen gennem benådning til fængsel i gennemsnitlig 25 år, siden 1946 dog omkring 23 år. Prøveløsladelse er derefter i 21 af de 29 tilfælde, hvor benådning har været anvendt siden 1900, gennemført efter afsoning af i gennemsnit ca. 20 år. I 16 af tilfældene er det sket efter afsoning af ca. $\frac{2}{3}$ af den ved benådningen reducerede straffetid.

Belgien:

De almindelige prøveløsladelsesregler, der i Belgien giver mulighed for løsladelse efter afsoning af $\frac{1}{3}$ af straffetiden, finder også anvendelse for livstidsfanger, for hvis vedkommende det legale minimum for afsoningstiden er fastsat til 10 år og for recidivister 14 år. Løsladelse af livstidsdømte kan også ske ved benådning efter bestemmelse af Kongen, men dette er meget exceptionelt. Benådning kan også gennemføres som nedsættelse af straffen til en tidsbestemt straf. Efter administrativ bestemmelse kan livstidsfanger løslades i tilfælde af alvorlig sygdom, som ikke kan behandles i fængslet, og hvor den pågældende ikke frembyder nogen fare for samfundet, og endvidere kan den ske i visse tilfælde over for udlændinge, der skal vende tilbage til deres hjemland, og over for hvem de almindelige prøveløsladelsesregler ikke finder anvendelse. For de løsladte livstidsdømte er prøvetiden ubegrænset.

Schweiz:

Livstidsdømte kan prøveløslades, når de har afsonet 15 år. Prøvetiden er 5 år. I særlige tilfælde kan også benådning forekomme.

England:

Før The Homicide Act, 1957, kendte man i England kun dødsstraf ved mord. Efter denne lov er dødsstraf som eneste straf alene foreskrevet ved „Capital murder“. I andre tilfælde kan der gives fængsel på livstid.

Englands tidligere benådningspraksis med hensyn til livstidsdømte har været en løsladelse efter afsoning af ca. 9 år, men da 1957 loven kun har været i kraft i mindre end 5 år, er det ikke muligt at sige noget om den fremtidige praksis.

Amerika:

Det federale system. Livstidsstraf forekommer i ringe omfang. I 1959 var der kun 5 personer, der afsonede livstidsstraf. Efter beslutning af board of parole kan løsladelse ske efter 15 års afsoning af personer, der afsoner livstidsstraf eller fængsel i 45 år eller derover (ordinær prøveløsladelse gives efter afsoning af $\frac{1}{3}$ af en tidsbestemt straf). Ved løsladelse anordnes tilsyn i den resterende livstid.

Staten New York:

Efter en lov, som trådte i kraft 1. september 1960, skal en dom af fængsel på livstid med hensyn til mulighederne for prøveløsladelse betragtes som en dom på 40 år som minimum og livstid som maksimum. En fange, som er dømt til livstidsstraf, skal have afsonet 26 år og 8 måneder, inden board of parole kan beslutte prøveløsladelse. Tilsyn i resten af hans liv, dog med mulighed for bortfald efter 5 år, hvis denne periode er forløbet, uden at han har gjort sig skyldig i vilkårsovertrædelser. Ved siden heraf har Staten New Yorks guvernør ubegrænset benådningensret, men denne vil særlig efter lovændringen i 1960 kun kunne forventes anvendt i undtagelsestilfælde.

Som det fremgår af det foran anførte, har man i Danmark ikke bestemte regler om, hvornår spørgsmålet om løsladelse af de livstidsdømte kan rejses, og om den deraf følgende usikkerhed har fængselspræst Hindse-Nielsen i det førnævnte foredrag udtalt:

„Spørgsmålet er: Hvornår tør man begynde? På dette punkt føler fængselsmanden sig i den grad på usikker grund, at han længe — meget længe — vil være utilbøjelig til at indlade sig på fremtidsdrøftelser, som kan vække urealistiske forventninger hos fangen. Hvis denne selv tager initiativet til en sådan samtale, er man yderst forbeholden og forsigtig i sine udtalelser. Man vil så nødig risikere at forøge den sum af kummer, man sidder overfor ved at udtale en letsindig optimisme. Den samme varsomhed må man iagttage overfor livstidsfangens familie. Gennem det første lange åremål er det ikke vanskeligt at finde ud af, hvad man skal sige, — blot man gør det på den rette måde. Man må ganske simpelt tilråde dem foreløbig at spekulere så lidt som muligt på den side af sagen. Hvad mennesker kan præstere af tålmodighed, når de føler sig under nødvendighedens lov, er ofte helt ufatteligt. Men før eller senere indtræffer det tidspunkt, da livsmodet og længslerne og håbet vågner med styrke hos livstidsfangen og hans pårørende. Det kan være begyndelsen til en sund og god udvikling, under hvilken fangen holder sig fysisk og åndeligt i form, følger med i tidens rørelser, holder sig orienteret om omverdenens begivenheder og længes efter kontakt med livet udenfor. Da

kan det være svært at skulle svare forsigtigt og undvigende, når fangen og hans nærmeste kære betror en deres dybeste hjerteanliggender, og man selv af sin inderste overbevisning føler, at tiden egentlig er moden til at tage åbent og praktisk fat på en planlægning af fremtiden“.

Ligesom den nuværende ordning giver usikkerhed med hensyn til tidspunktet for at rejse løsladelsesspørgsmålet, giver den usikkerhed med hensyn til tidspunktet for eventuel overførsel til åben anstalt, idet et ophold på åben anstalt erfaringsmæssigt ikke bør udstrækkes over 1—2 år. Usikkerheden medfører endvidere, at man ikke i tide tilstrækkeligt kan forberede løsladelsen og give livstidsfangeren tilstrækkelig tid til omstilling. På samme måde influerer usikkerheden ved eventuel udgangstilladelse og tilladelse til arbejde hos en arbejdsgiver uden for anstalten. Direktøren for fængselsvæsenet har over for straffelovrådet stillet forslag om, at der i straffeloven indføres en bestemmelse om løsladelse på prøve af livstidsfanger på linie med den regel, der findes i § 37 i den norske fængselslov af 12. december 1958, hvorefter prøveløsladelse i tilfælde, hvor det findes særlig begrundet, kan ske, når den livstidsdømte — medregnet den tid, han har været underkastet varetægtsfængsel — har afsonet mindst 12 år. En sådan regel vil selvsagt ikke medføre, at alle livstidsfanger vil opnå løsladelse efter forløbet af minimumstiden — i adskillige tilfælde vil en yderligere tilbageholdelse være påkrævet, såvel af sikkerhedsmæssige som af andre grunde.

Efter forslaget skal det bero på vedkommende anstalt, hvornår spørgsmålet om løsladelse på prøve skal rejses over for justitsministeren. Forslaget går endvidere ud på, at prøvetiden fastsættes til mindst 5 år. En prøvetid på 5 år har hidtil været det normale ved benådning af livstidsfanger.

V. Hvordan klarer de livstidsdømte sig efter løsladelsen? Hvorledes er recidivet?

Danmark:

I Danmark har der kun været 1 tilfælde, hvor en person, der havde været idømt en livsvarig straf, påny har gjort sig skyldig i mord. Det drejede sig om en mand, der i 1906 blev dømt til livsvarigt tugthus for voldtægt og drab af 19-årig kvinde. Han blev benådet i 1920. I 1931 blev han i Canada dømt til døden og henrettet for mord.

Af 18 fanger, der siden 1942 er løsladt efter at have været idømt fængsel på livstid, er der 2, der har begået nye forbrydelser efter løsladelsen. Den ene, der blev løsladt efter 15 år, har for ufarlige tyverier fået en fællesstraf af fængsel i 6 måneder

og 60 dage. Den anden, der blev løsladt efter 14 år, har fået en dom på fængsel i 8 måneder for uterlighed over for småpiger. Senere har han påny gjort sig skyldig i uterlighed, og han blev da dømt til anbringelse i psykopatforvaringsanstalt.

2 af de hensiddende livstidsfanger har tidligere for drab været idømt tidsbestemt straf.

Finland:

Brottsrecidiv (dvs. fall där individen blivit dömd till frihedsstraff för nytt brott) ser ut at förekomma hos f. d. livstidsfångar (inberäknat endast de som blivit dömda till livstid för brott mot liv) under 10 år efter frigivningen hos 25 %, en siffra som ngt varierar beroende på arten av det ursprungliga brottet. Det är dock själfallet, att majoriteten av dessa brottsrecidiv gälla mer eller mindre lindriga brott; däremot ser det ut som om nya brott eller försök till brott mot liv skulle vara rättså sällsynta.

Norge:

Av de i alt 22 livstidsdømte i dette århundre døde den ene under straffullbyrdelsen. Av 18 løslatte (3 soner fortsatt straffen) har de 14 ikke vist tilbakefall til noen forbrytelse. Disse 14 prøveløslatte inkluderer de 8 som er løslatt etter 1. januar 1942, av hvilke den ene døde ca. 1 år etter prøveløslatelsen. Av de gjenværende 13 er prøvetiden utløpt for de 10, mens 3 mann fortsatt er undergitt vilkår i forbindelse med løslatelsen.

Blant de prøveløslatte fra tiden før 1. januar 1942 pådrog 4 mann seg dom for tyvsforbrytelse i prøvetiden. Den ene av disse slapp geninnsettelse, men de øvrige (løslatt i henholdsvis 1933, 1937 og i 1939) ble geninnsatt til fortsatt fullbyrdelse av livstidsstraffen. Den en av disse ble innsatt til fortsatt fullbyrdelse to ganger, slik at han ved siste prøveløslatelse i 1954 i alt hadde utholdt 21½ år av straffen. Den nye prøvetiden for hans vedkommende utløper i 1964. De to andre som hadde hver sin geninnsettelse, utholdt tilsammen henholdsvis 19⅓ år og 15 år og 1½ måned før de ble løslatt siste gang, begge i 1946.

For tiden er det således 4 løslatte livstidsdømte her i landet, for hvem prøvetiden ikke er utløpt.

Sverige:

Af de livstidsdømte, der er løsladt i perioden fra 1940 til december 1961, er ingen påny genindsat. Fra 1918—1939 blev der løsladt 55 mænd og 5 kvinder fra livstidsstraf. En mand løsladt i 1920 blev senere genindsat på grund af tyveri.

De erfaringer, man har haft i Skandinavien med hensyn til recidiv hos løsladte livstidsfanger, svarer ganske til erfaringerne i andre lande¹).

For nogle år siden blev der i Danmark rejst kritik i anledning af, at en mand, der i 1951 var løsladt på prøve efter at have afsonet $\frac{2}{3}$ af en straf på fængsel i 12 år for drab af hustru, i 1953 dræbte en 12-årig pige, hvorefter han blev dømt til fængsel på livstid. Der var her røster fremme om, at personer, der var dømt for alvorlige forbrydelser mod liv og legeme, skulle holdes isole-rede, indtil en løsladelse kunne betegnes som absolut risikofri. Jeg har behandlet dette spørgsmål i et foredrag om løsladelse af drabsforbrydere²) og har her gjort gældende, at de hidtidige erfaringer ikke har begrundet et sådant skridt, og gjort opmærksom på de følger, det vil have for straffsoningen, hvis man skal tage håbet om en gang at blive løsladt fra disse mennesker. De ville blive totalt forandrede, og de ville alle blive farlige, også hvis de ikke havde været det i forvejen.

VI. Teser.

1) Der bør ved lov fastsættes nærmere regler for løsladelse af personer, der udstår straf af fængsel på livstid.

2) Det bør nærmere overvejes, til hvilken myndighed afgørelsen bør henlægges, om det skal være en ren administrativ myndighed, eller om et særligt sagkyndigt nævn eller domstolene skal træffe afgørelsen³).

I Danmark træffer *justitsministeren* afgørelse om løsladelse på prøve efter straffelovens § 38 for tidsbestemte straffe, og justitsministeriet nedlægger forestilling over for Kongen vedrørende benådning.

Det særlige *fængselsnævn* bestående af en dommer, en psykiater, direktøren for fængselsvæsenet og et medlem repræsenterende efterforsorgen, afgør spørgsmålet om løsladelse fra ungdomsfængsel, arbejds- og sikkerhedsforvaring — for den sidste foranstaltnings vedkommende dog således at spørgsmålet, hvis der bliver tale om tilbageholdelse ud over 20 år, overgår til vedkommende landsret, i hvis kreds anstalten er beliggende. Endelig er det *domstolene*, der træffer afgørelse om udskrivning på prøve fra psykopatforvaringsanstalt.

3) Det bør nærmere overvejes, om der kan være anledning til for denne kategori at fastsætte særlige vilkår for løsladelsen.

¹) Se Appendix 15. Conduct of Murderers after Release from Prison. Report fra Royal Commission on Capital Punishment 1953 p. 486—491.

²) Se N.T.f.K. 1954, p. 115—132.

³) Se herom Bratholm: Benådningsinstituttet i kriminalretslig betydning, N.T.f.K. 1959, p. 15.

4) Ved afgørelsen af spørgsmålet om løsladelse af personer, der udstår straf af fængsel på livstid, skal der tages hensyn til de nærmere omstændigheder ved forbrydelsen, fangens alder og karakteregenskaber samt hans opførsel i fængslet. Endvidere bør der tages hensyn til, om ny kriminalitet vil være mere usandsynlig, hvis løsladelsen udskydes yderligere, og om løsladelse kan ske uden at svække straffens generalpræventive virkning. På den anden side skal hensyn også tages til, at tilbageholdelsen ikke udstrækkes så længe, at det vil gøre den sociale tilpasning efter løsladelsen urimelig vanskelig.

5) Det bør overvejes, om der ikke burde være mulighed for at give livstidsdømte udgangstilladelse og i særlige, egnede tilfælde tilladelse til at arbejde hos arbejdsgiver uden for anstalten i den sidste tid før løsladelsen.

Axel Hye-Knudsen.

